

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
NILS WAHL
της 26ης Μαρτίου 2015¹

Υπόθεση C-634/13 P

**Total Marketing Services, που διαδέχθηκε την Total Raffinage Marketing
κατά**

Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«Αίτηση αναιρέσεως — Ανταγωνισμός — Συμπράξεις — Αγορά των κηρών παραφίνης εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου και γερμανική αγορά του κηρού ακατέργαστης παραφίνης — Καθορισμός τιμών και κατανομή αγορών — Απόφαση με την οποία διαπιστώνεται παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού — Διάρκεια της συμμετοχής σε παράνομη σύμπραξη — Παύση της συμμετοχής — Διακοπή της συμμετοχής — Βάρος αποδείξεως — Δημόσια αποστασιοποίηση — Αντίληψη από τους λοιπούς συμμετέχοντες στη σύμπραξη της προθέσεως αποστασιοποιήσεως»

I – Εισαγωγή

1. Με την υπό κρίση αναίρεση, η Total Marketing Services, που διαδέχθηκε την Total Raffinage Marketing (πρώην Total France SA, στο εξής: Total France), ζητεί την αναίρεση της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης Total Raffinage Marketing κατά Επιτροπής², με την οποία αυτό απέρριψε, κατά τα ουσιώδη σημεία της, την προσφυγή που είχε, ως κύριο αίτημα, τη μερική ακύρωση της αποφάσεως C(2008) 5476 τελικό της Επιτροπής, της 1ης Οκτωβρίου 2008, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 81 [ΕΚ] και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ (υπόθεση COMP/39181 — Κηροί κηροποιίας) (στο εξής: επίδικη απόφαση), και, ως επικουρικό αίτημα, τη μείωση του ύψους του προστίμου που της επιβλήθηκε.

2. Μολονότι η παρούσα υπόθεση συνδέεται στενά με την αναίρεση που ασκήθηκε στην υπόθεση Total κατά Επιτροπής (C-597/13 P), υπόθεση επί της οποίας υποβάλλω, αυθημερόν επίσης, τις προτάσεις μου, τα νομικά ζητήματα που τίθενται εν προκειμένω είναι πολύ διαφορετικά. Αυτά αφορούν, κατά τα ουσιώδη μέρη τους, το κατά πόσον ο έλεγχος στον οποίον προέβη το Γενικό Δικαστήριο ως προς τη συμμετοχή της αναιρεσείουσας στη φερόμενη σύμπραξη κατά τη διάρκεια ορισμένων περιόδων δεν είναι ανεπαρκής ή εσφαλμένος. Έτσι, η παρούσα υπόθεση παρέχει τη δυνατότητα για ορισμένες υπενθυμίσεις όσον αφορά την απόδειξη της συμμετοχής επιχειρήσεως σε παράνομη σύμπραξη και για ορισμένες διευκρινίσεις ιδίως σε σχέση με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να εφαρμοστεί το κριτήριο της δημόσιας αποστασιοποιήσεως της εμπλεκόμενης επιχειρήσεως.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 — T-566/08, EU:T:2013:423, στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση.

II – Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς

3. Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς καθώς και το περιεχόμενο της επίδικης απόφασης συνοψίστηκαν από το Γενικό Δικαστήριο στις σκέψεις 1 έως 17 της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης, στις οποίες παραπέμπω τον αναγνώστη για περισσότερες λεπτομέρειες.
4. Για τις ανάγκες της αναλύσεως της υπό κρίση αναιρέσεως, θα περιοριστώ να υπενθυμίσω τα κατωτέρω.
5. Με την επίδικη απόφαση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε ότι η αναιρεσείουσα και η μητρική εταιρία που την κατέχει σχεδόν εξ ολοκλήρου, ήτοι η Total SA (στο εξής: Total), είχαν, με άλλες επιχειρήσεις, παραβεί το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ και το άρθρο 53, παράγραφος 1, της συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, της 2ας Μαΐου 1992 (ΕΕ 1994, L 1, σ. 3, στο εξής: συμφωνία για τον ΕΟΧ), συμμετέχοντας σε σύμπραξη στην αγορά των κηρών παραφίνης εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) και στη γερμανική αγορά του κηρού ακατέργαστης παραφίνης. Η αναιρεσείουσα και η μητρική εταιρία της, ήτοι η Total, περιλαμβάνονταν μεταξύ των αποδεκτών της επίδικης απόφασης.
6. Η έκδοση της επίδικης απόφασης αποτέλεσε το επιστέγασμα έρευνας που κινήθηκε την άνοιξη του 2005 κατόπιν πληροφοριών που παρέσχε μια εταιρία. Κατά το πέρας της έρευνας αυτής, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πλειονότητα των παραγωγών κηρού παραφίνης και κηρού ακατέργαστης παραφίνης εντός του ΕΟΧ, μεταξύ των οποίων περιλαμβανόταν η αναιρεσείουσα, συμμετείχαν σε ενιαία, σύνθετη και διαρκή παράβαση του άρθρου 81 ΕΚ και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ, που κάλυπτε το έδαφος του ΕΟΧ.
7. Η παράβαση αυτή συνίστατο, κυρίως, σε συμφωνίες ή σε εναρμονισμένες πρακτικές με αντικείμενο τον καθορισμό των τιμών και την ανταλλαγή και αποκάλυψη εμπορικά ευαίσθητων πληροφοριών σε σχέση προς τους κηρούς παραφίνης. Όσον αφορά ορισμένες εταιρίες, μεταξύ των οποίων περιλαμβανόταν η αναιρεσείουσα, η παράβαση που συνδεόταν με τους κηρούς παραφίνης αφορούσε εξίσου την κατανομή πελατών ή αγορών και είχε επίσης ως αντικείμενο τον κηρό ακατέργαστης παραφίνης που πωλείτο στους τελικούς καταναλωτές στη γερμανική αγορά (αιτιολογικές σκέψεις 2, 95, 328 και άρθρο 1 της επίδικης απόφασης).
8. Οι παραβατικές πρακτικές συμφωνούνταν στο πλαίσιο συναντήσεων αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού οι οποίες αποκαλούνταν «τεχνικές συναντήσεις» ή ενίοτε συναντήσεις «Blauer Salon» από τους συμμετέχοντες σε αυτές, καθώς και στο πλαίσιο «συναντήσεων για τον κηρό ακατέργαστης παραφίνης» οι οποίες ήσαν ειδικά αφιερωμένες σε ζητήματα που άπτονταν του κηρού ακατέργαστης παραφίνης.
9. Κατά την Επιτροπή, υπάλληλοι της Total France συμμετείχαν απευθείας στην παράβαση καθ' όλη τη διάρκειά της. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή θεώρησε ότι η Total France είναι υπόλογη λόγω της συμμετοχής της στη σύμπραξη (αιτιολογικές σκέψεις 555 και 556 της επίδικης απόφασης). Επιπλέον, η Total κατείχε, μεταξύ 1990 και του πέρατος της παραβάσεως, κατά τρόπο άμεσο ή έμμεσο, ποσοστό άνω του 98 % της Total France. Η Επιτροπή έκρινε ότι μπορούσε να θεωρήσει επί της ανωτέρω βάσεως ότι η Total ασκούσε καθοριστική επιρροή επί της συμπεριφοράς της Total France, δεδομένου ότι αμφότερες οι εταιρίες αποτελούσαν μέρος της αυτής επιχειρήσεως (αιτιολογικές σκέψεις 557 έως 559 της επίδικης απόφασης).

10. Το ύψος των προστίμων που επιβλήθηκαν εν προκειμένω υπολογίστηκε βάσει των κατευθυντηρίων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογήν του άρθρου 23, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003³, που ίσχυε κατά τον χρόνο κοινοποίησης της ανακοίνωσης των αιτιάσεων.

11. Κατ' εφαρμογήν των εν λόγω κατευθυντηρίων γραμμών, η Επιτροπή κατέληξε, ως προς την αναιρεσείουσα και τη μητρική της εταιρία, σε συνολικό πρόστιμο ύψους 128 163 000 ευρώ (αιτιολογική σκέψη 785 της επίδικης αποφάσεως).

12. Σύμφωνα με το διατακτικό της επίδικης αποφάσεως:

«Άρθρο 1

Οι ακόλουθες επιχειρήσεις παραβίασαν το άρθρο 81, παράγραφος 1, [ΕΚ] και, από 1ης Ιανουαρίου 1994, το άρθρο 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ μετέχοντας, κατά τις αναφερόμενες περιόδους, σε διαρκή συμφωνία και/ή [σε] εναρμονισμένη πρακτική στον τομέα κηρών παραφίνης στην κοινή αγορά και, από 1ης Ιανουαρίου 1994, στον ΕΟΧ:

[...]

Total France [...]: από τις 3 Σεπτεμβρίου 1992 έως τις 28 Απριλίου 2005· και

[Total]: από τις 3 Σεπτεμβρίου 1992 έως τις 28 Απριλίου 2005.

Όσον αφορά τις ακόλουθες επιχειρήσεις, η παράβαση αφορά επίσης, για τις αναφερόμενες περιόδους, τον κηρό ακατέργαστης παραφίνης που πωλείτο σε τελικούς πελάτες στη γερμανική αγορά:

[...]

Total France [...]: από τις 30 Οκτωβρίου 1997 έως τις 12 Μαΐου 2004· και

[Total]: από τις 30 Οκτωβρίου 1997 έως τις 12 Μαΐου 2004.

Άρθρο 2

Επιβάλλονται τα ακόλουθα πρόστιμα για την παράβαση περί της οποίας γίνεται λόγος στο άρθρο 1:

[...]

Total France [...] από κοινού και εις ολόκληρον με την [Total]: 128 163 000 [ευρώ].

[...]»

III – Η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και η απόφαση που εξεδόθη επί της υποθέσεως Total κατά Επιτροπής (T-548/08)

13. Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 17 Δεκεμβρίου 2008, η αναιρεσείουσα άσκησε αναίρεση κατά της επίδικης αποφάσεως προβάλλοντας εν συνόλω ένδεκα λόγους ακυρώσεως. Δωδέκατος λόγος ακυρώσεως προβλήθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

3 — ΕΕ 2006, C 210, σ. 2, στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές του 2006.

14. Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε όλους αυτούς τους λόγους, πλην του ογδού, ο οποίος αφορούσε τον παράνομο χαρακτήρα της μεθόδου υπολογισμού η οποία περιγράφεται στην παράγραφο 24 των κατευθυντηρίων γραμμών του 2006. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή είχε, κατά τον καθορισμό του πολλαπλασιαστικού συντελεστή ο οποίος απηχεί τη διάρκεια της συμμετοχής της Total France στην παράβαση, παραβιάσει τις αρχές της αναλογικότητας και της ίσης μεταχειρίσεως, εξομοιώνοντας περίοδο συμμετοχής 7 μηνών και 28 ημερών (για τους κηρούς παραφίνης) και περίοδο συμμετοχής 6 μηνών και 12 ημερών (για τον κηρό ακατέργαστης παραφίνης) με συμμετοχή διάρκειας ενός ολόκληρου έτους. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο μείωσε το συνολικό ποσό του επιβληθέντος στην αναιρεσείουσα προστίμου από 128 163 000 ευρώ σε 125 459 842 ευρώ.

15. Αντιθέτως, στην απόφαση που εξεδόθη αυθημερόν στην υπόθεση Total κατά Επιτροπής (T-548/08, EU:T:2013:434), το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων περιστάσεων, το ποσό του προστίμου που επιβλήθηκε στη μητρική εταιρία της αναιρεσείουσας ήταν ενδεδειγμένο (σκέψη 224 της αποφάσεως) και, ως εκ τούτου, δεν προέβη σε μείωση κατά το ίδιο μέτρο του επιβληθέντος στη μητρική εταιρία Total προστίμου. Περαιτέρω, απέρριψε το σύνολο των λόγων ακυρώσεως που είχε προβάλλει η Total στο πλαίσιο αυτής της τελευταίας υποθέσεως.

IV – Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου και τα αιτήματα των διαδίκων

16. Η αναιρεσείουσα ζητεί από το Δικαστήριο:

- να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση καθόσον το Γενικό Δικαστήριο πεπλανημένως απέκλεισε την παύση της συμμετοχής της αναιρεσείουσας στην παράβαση μετά τις 12 Μαΐου 2004·
- να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση καθόσον το Γενικό Δικαστήριο πεπλανημένως απέκλεισε κάθε αδικαιολόγητη διακριτική μεταχείριση μεταξύ της αναιρεσείουσας και της Repsol YPF Lubricantes y Especialidades SA, Repsol Petróleo SA και της Repsol YPF SA (στο εξής: Repsol), σε σχέση με τη διάρκεια της συμμετοχής τους στην παράβαση·
- να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση καθόσον το Γενικό Δικαστήριο κακώς δεν δέχθηκε τη διακοπή της συμμετοχής της αναιρεσείουσας στην παράβαση μεταξύ της 26ης Μαΐου 2000 και της 26ης Ιουνίου 2001·
- να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση καθόσον το Γενικό Δικαστήριο δεν αποφάνθηκε επί λόγου αφορώντος την απουσία εξετάσεως των στοιχείων που συνέτειναν στην απόδειξη της σύμφωνης προς τον ανταγωνισμό συμπεριφοράς της αναιρεσείουσας στην αγορά·
- να αποφανθεί οριστικώς, συμφώνως προς το άρθρο 61 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, προς τούτο, να ακυρώσει την επίδικη απόφαση καθόσον αφορά την αναιρεσείουσα και, στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του, να μειώσει το πρόστιμο που επιβλήθηκε στην αναιρεσείουσα·
- αν το Δικαστήριο δεν αποφανθεί οριστικώς επί της υπό κρίση υποθέσεως, να επιφυλαχθεί επί των δικαστικών εξόδων και να αναπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου για επανεξέταση, συμφώνως προς την απόφαση του Δικαστηρίου·
- τέλος, να καταδικάσει, συμφώνως προς το άρθρο 69 του Κανονισμού Διαδικασίας, την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα τόσο για τη διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου όσο και για τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου.

17. Η Επιτροπή ζητεί την απόρριψη της αιτήσεως αναιρέσεως και την καταδίκη της αναιρεσείουσας στα δικαστικά έξοδα αμφοτέρων των βαθμών δικαιοδοσίας.

18. Οι διάδικοι εξέθεσαν γραπτώς και προφορικώς τις απόψεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 15ης Ιανουαρίου 2015.

V – Ανάλυση της αναιρέσεως

19. Η αναίρεση στηρίζεται επί τεσσάρων λόγων που αντλούνται αντιστοίχως:

- από παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, των κανόνων διεξαγωγής των αποδείξεων, των αρχών του τεκμηρίου αθωότητας και της ασφάλειας δικαίου, καθώς και της υποχρέωσης αιτιολογήσεως, καθόσον το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η αναιρεσείουσα είχε συμμετάσχει στην παράβαση μετά τη συνάντηση της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004 και μέχρι τις 28 Απριλίου 2005·
- από προσβολή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, από παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων και από παράλειψη αιτιολογήσεως, καθόσον το Γενικό Δικαστήριο απέκλεισε την αποχώρηση της αναιρεσείουσας από τη σύμπραξη μετά τη συνάντηση της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004, αλλά δέχθηκε την αποχώρηση της Repsol μετά τη συνάντηση της 3ης και της 4ης Αυγούστου 2004·
- από παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, των αρχών του τεκμηρίου αθωότητας, της ασφάλειας δικαίου και της ίσης μεταχειρίσεως, καθώς και της υποχρέωσης αιτιολογήσεως, καθόσον το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η αναιρεσείουσα δεν διέκοψε τη συμμετοχή της στην παράβαση μεταξύ της 26ης Μαΐου 2000 και της 26ης Ιουνίου 2001·
- από προσβολή των αρχών της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, της εξατομικεύσεως των ποινών και των κυρώσεων, καθώς και της υποχρέωσης αιτιολογήσεως, καθόσον το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε άνευ εξετάσεως τον λόγο ακυρώσεως ο οποίος αντλείτο από μη συνεκτίμηση των αποδείξεων περί ανταγωνιστικής συμπεριφοράς της αναιρεσείουσας.

20. Η δε Επιτροπή φρονεί ότι οι λόγοι αναιρέσεως, οι οποίοι σκοπούν αποκλειστικά και μόνο να κρίνει το Δικαστήριο για δεύτερη φορά όσα έχει ήδη κρίνει το Γενικό Δικαστήριο, είναι, κατά τα ουσιώδη σημεία τους, απαράδεκτοι. Υποστηρίζει ότι αυτοί οι λόγοι αναιρέσεως είναι, εν πάση περιπτώσει, αβάσιμοι.

21. Προτού υπεισέλθω στην ουσία των τεθέντων ζητημάτων, πρέπει να εξετάσω εν συντομία το παραδεκτό των προβληθέντων λόγων αναιρέσεως.

22. Είναι αναμφισβήτητο ότι, όπως πολύ ορθώς υπενθύμισε η Επιτροπή, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να εξετάσει εκ νέου την προσφυγή που ασκήθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, δεδομένου ότι η εν λόγω εκτίμηση δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου στο πλαίσιο αναιρέσεως⁴. Ιδίως, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να διαπιστώνει τα πραγματικά περιστατικά ούτε, καταρχήν, να εξετάζει τα αποδεικτικά στοιχεία που απεδέχθη το Γενικό Δικαστήριο προς στήριξη αυτών των πραγματικών περιστατικών. Επομένως, η εκτίμηση αυτή δεν αποτελεί, πλην της περιπτώσεως παραμορφώσεως του περιεχομένου των στοιχείων αυτών, νομικό ζήτημα υποκείμενο, ως τέτοιο, στον έλεγχο του Δικαστηρίου⁵.

23. Ως προς τον καθορισμό της διάρκειας παραβάσεως, το Δικαστήριο έχει ήδη διευκρινίσει ότι οι έννοιες της δημόσιας αποστασιοποίησεως και της εξακολουθήσεως αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικής —στις οποίες αναφέρονται μεταξύ άλλων οι λόγοι αναιρέσεως που προβάλλονται προς στήριξη της υπό κρίση αναιρέσεως— εκφράζουν πραγματικές καταστάσεις των οποίων η ύπαρξη διαπιστώνεται από τον δικαστή της ουσίας, κατά περίπτωση, επί τη βάση

4 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 51), και Quinn Barlo κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-70/12 P, EU:C:2013:351, σκέψη 26).

5 — Απόφαση Comar κατά Επιτροπής (C-290/11 P, EU:C:2012:271, σκέψη 70 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

εκτιμήσεως «ενός ορισμένου αριθμού συμπτώσεων και ενδείξεων» που του υποβάλλονται και κατόπιν «συνολικής εκτιμήσεως όλων των κρίσιμων αποδεικτικών στοιχείων και των ενδείξεων». Εφόσον οι σχετικές αποδείξεις διεξήχθησαν νομοτύπως και τηρήθηκαν οι γενικές αρχές του δικαίου και οι δικονομικοί κανόνες που διέπουν τη διεξαγωγή και το βάρος αποδείξεως, το Γενικό Δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο να εκτιμά την αξία που πρέπει να προσδοθεί στα στοιχεία που του έχουν υποβληθεί. Επομένως, η εκτίμηση αυτή δεν αποτελεί νομικό ζήτημα υποκείμενο στον έλεγχο του Δικαστηρίου, εκτός εάν συντρέχει περίπτωση παραμορφώσεως του περιεχομένου των αποδεικτικών αυτών στοιχείων⁶.

24. Εντούτοις, πρέπει να κριθούν παραδεκτοί οι λόγοι αναιρέσεως που δεν αμφισβητούν απλώς την ουσιαστική ακρίβεια και την εκτίμηση των πραγματικών στοιχείων που ελήφθησαν υπόψη προκειμένου να διαπιστωθεί η διάρκεια της συμμετοχής της αναιρεσεύουσας στη σύμπραξη, αλλά που αμφισβητούν την κρισιμότητα και τη σημασία τους, καθώς και την αποδεικτική ισχύ την οποία τους προσέδωσε το Γενικό Δικαστήριο⁷.

25. Εν προκειμένω, ο πρώτος και ο τρίτος λόγος αναιρέσεως που προβάλλονται καλούν, κατ' ουσίαν, το Δικαστήριο να εξετάσει εάν τα κριτήρια που χρησιμοποίησε η Επιτροπή και επικύρωσε το Γενικό Δικαστήριο, ιδίως αυτό που αφορά τη μη δημόσια αποστασιοποίηση της αναιρεσεύουσας και τον τρόπο που αυτό έγινε αντιληπτό από τους λοιπούς συμμετέχοντες, προκειμένου να αποδειχθεί η συμμετοχή της κατά τη διάρκεια δύο σαφώς καθορισμένων περιόδων, πάσχουν ή όχι έλλειψη νομιμότητας. Οι λόγοι αναιρέσεως πρέπει, στον βαθμό αυτόν, να κριθούν παραδεκτοί.

26. Φρονώ ότι η διευκρίνιση αυτή είναι σημαντική, κατόπιν δε αυτής θα εξετάσω, πρώτον, το ζήτημα εάν το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά τον έλεγχο της διεξαγωγής των αποδείξεων περί της συμμετοχής της αναιρεσεύουσας στη σύμπραξη, αφενός, μετά τη συνάντηση της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004 και, αφετέρου, μεταξύ της 26ης Μαΐου 2000 και της 26ης Ιουνίου 2001 παραπέμποντας στο γεγονός ότι η αναιρεσεύουσα δεν αποστασιοποιήθηκε δημοσίως από τη σύμπραξη αυτή κατά τη διάρκεια των περιόδων αυτών, καθώς και στην πεποίθηση που μπόρεσαν να σχηματίσουν τα μέλη της εν λόγω συμπράξεως ως προς τη συμμετοχή της αναιρεσεύουσας.

27. Επομένως, θα εξετάσω από κοινού τον πρώτο και τον τρίτο λόγο αναιρέσεως που προβάλλει η αναιρεσεύουσα.

A — Επί του πρώτου και του τρίτου λόγου αναιρέσεως, οι οποίοι στηρίζονται σε παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, των κανόνων διεξαγωγής των αποδείξεων, των αρχών του τεκμηρίου αθωότητας και της ασφάλειας δικαίου, καθώς και υποχρέωσης αιτιολογήσεως, καθόσον το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η αναιρεσεύουσα είχε συμμετάσχει στην παράβαση, αφενός, μετά τη συνάντηση της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004 και μέχρι τις 28 Απριλίου 2005 και, αφετέρου, μεταξύ της 26ης Μαΐου 2000 και της 26ης Ιουνίου 2001

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

28. Με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως, η αναιρεσεύουσα υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε πλειστάκις σε πλάνη περί το δίκαιο επικυρώνοντας την προσέγγιση της Επιτροπής σε σχέση με τη συμμετοχή της στην παράβαση μέχρι τις 28 Απριλίου 2005.

6 — Βλ. απόφαση Comar κατά Επιτροπής (C-290/11 P, EU:C:2012:271, σκέψεις 71 και 86 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

7 — Βλ. στο ίδιο πνεύμα, απόφαση Siemens κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-239/11 P, C-489/11 P και C-498/11 P, EU:C:2013:866, σκέψεις 128 έως 130 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

29. Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο, στηριζόμενο στη διαπίστωση και μόνον ότι η αναιρεσείουσα δεν προσκόμισε αποδεικτικά στοιχεία σε σχέση με τη δημόσια αποστασιοποίησή της από τη σύμπραξη, αντέστρεψε το βάρος αποδείξεως της διάρκειας συμμετοχής της αναιρεσείουσας στην παράβαση, ενώ αποστολή του ήταν να ελέγξει εάν η Επιτροπή είχε συμμορφωθεί προς την υποχρέωσή της να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία για την αδιάλειπτη εξακολούθηση της παραβάσεως μεταξύ της 12ης Μαΐου 2004 και της 28ης Απριλίου 2005, δεδομένου ότι η αναιρεσείουσα δεν είχε συμμετάσχει σε μυστικές συναντήσεις μετά από αυτήν την τελευταία ημερομηνία.

30. Δεύτερον, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο προέβη σε εσφαλμένη ερμηνεία της νομολογίας του Δικαστηρίου και της δικής του νομολογίας θέτοντας ως γενική αρχή ότι η παράλειψη δημόσιας αποστασιοποίησης αποκλείει, καταρχήν, οποιαδήποτε παύση της παραβάσεως. Συγκεκριμένα, η απαίτηση περί δημόσιας αποστασιοποίησης που τίθεται με αυτήν τη νομολογία εξηγείται από τη συμμετοχή της εν λόγω επιχειρήσεως σε μυστικές συναντήσεις και από ενδείξεις περί αδιάκοπων συνεννοήσεων κατά την επίμαχη περίοδο.

31. Τρίτον, η εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου δημιουργεί ένα τεκμήριο το οποίο ενέχει τον κίνδυνο αυθαίρεσιών και ανασφάλειας δικαίου, δεδομένου ότι η Επιτροπή θα μπορούσε με τον τρόπο αυτόν να αποδείξει τη συμμετοχή επιχειρήσεως σε σύμπραξη καθ' όλη τη διάρκειά της άπαξ η επίχειρηση αυτή είχε συμμετάσχει σε μία και μόνο συνάντηση αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού χωρίς να έχει αποστασιοποιηθεί δημοσίως από αυτήν. Εν προκειμένω, τα στοιχεία που προτάσσει το Γενικό Δικαστήριο στις σκέψεις 375 και 376 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως αφορούσαν αμιγώς μονόπλευρες πρωτοβουλίες της επιχειρήσεως που είχε τη διοργάνωση της συμπράξεως, οι οποίες το μόνον το οποίο θα μπορούσαν να αποδείξουν είναι ότι η επιχείρηση αυτή επιθυμούσε την παρουσία της αναιρεσείουσας στο πλαίσιο των τριών τελευταίων τεχνικών συναντήσεων. Ωστόσο, η αναιρεσείουσα δεν έδωσε κάποια συνέχεια σε αυτές τις πρωτοβουλίες. Περαιτέρω, η εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου (σκέψη 380 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως), κατά την οποία το γεγονός και μόνον ότι η αναιρεσείουσα δεν συμμετείχε στις τελευταίες τεχνικές συναντήσεις δεν αποδεικνύει ότι δεν χρησιμοποίησε τις πληροφορίες που είχε λάβει στο πλαίσιο των προηγούμενων συναντήσεων στις οποίες είχε συμμετάσχει και ότι δεν είχε επωφεληθεί από τις συναφθείσες στο πλαίσιο των συναντήσεων αυτών συμφωνίες, ισοδυναμεί επίσης με αντιστροφή του βάρους αποδείξεως. Εξάλλου, η συλλογιστική αυτή διαψεύδεται από το γεγονός ότι η σύμπραξη πραγματοποιήθηκε μέσω διαδοχικών συνεννοήσεων που δεν είχαν μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ τους, ήτοι ανά τρεις έως τέσσερις μήνες κατά μέσον όρο.

32. Η Επιτροπή προβάλλει ότι, ακόμη και αν ήθελε θεωρηθεί ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να κριθεί παραδεκτός, αυτός είναι εν πάση περιπτώσει αβάσιμος.

33. Κατά την Επιτροπή, η ερμηνεία της νομολογίας από την αναιρεσείουσα είναι εσφαλμένη. Η αναιρεσείουσα παραπέμπει, ουσιαστικά, σε αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου που αφορούν κάθε φορά ειδικές περιπτώσεις και οι οποίες δεν μπορούν κατ' ανάγκην να μεταφερθούν στην υπό κρίση υπόθεση, τούτο δε κατά μείζονα λόγο αφού η διάρκεια της συμμετοχής σε παράβαση αποτελεί πραγματικό ζήτημα, τα δε σχετικά αποδεικτικά στοιχεία πρέπει να προσκομίζονται κατά περίπτωση αναλόγως των συγκεκριμένων περιστάσεων. Υποστηρίζει ότι, εν προκειμένω, η απόδειξη της εξακολούθησεως της παραβάσεως από την αναιρεσείουσα αντλείται από τη σύζευξη του γεγονότος ότι εξακολούθησε να προσκαλείται στις συναντήσεις, όπερ προϋποθέτει ότι ο προσκαλών θεωρεί τον προσκεκλημένο ως μέλος της συμπράξεως, και του γεγονότος ότι δεν αποστασιοποιήθηκε από τη σύμπραξη, δεδομένου ότι τα δύο στοιχεία συνδέονται κατά τρόπο άρρηκτο.

34. Κατά την άποψη της Επιτροπής, η νομολογία του Δικαστηρίου επιβεβαιώνει την εκτίμησή της, καθώς και αυτή του Γενικού Δικαστηρίου. Συγκεκριμένα, στην απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6), το Δικαστήριο ουδόλως απεφάνθη ότι έπρεπε οπωσδήποτε να υπάρχει συμμετοχή σε συναντήσεις προκειμένου να μπορεί να απαιτηθεί η αποστασιοποίηση. Αντιθέτως, το κριτήριο της πεποιθήσεως που σχηματίζουν τα λοιπά μέλη της συμπράξεως είχε ήδη διατυπωθεί με σαφήνεια. Εν

συνόψει, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η νομολογία του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου επιβεβαιώνει ότι η έλλειψη αποστασιοποίησης αποτελεί πολύ σημαντικό στοιχείο, οσάκις διαπιστώνονται και άλλες ενδείξεις εξακολούθησης της συμμετοχής στη σύμπραξη, καθώς και ότι εν πάση περιπτώσει έχει ουσιαστική σημασία η πεποίθηση που σχηματίζουν τα λοιπά μέλη της συμπράξεως. Έτσι, κατά την Επιτροπή, η νομολογία δεν προβαίνει σε ιεράρχηση μεταξύ των αποδεικτικών μέσων, τόσο δε η Επιτροπή όσο και το Γενικό Δικαστήριο δεν στηρίχθηκαν εν προκειμένω μόνο στην έλλειψη αποστασιοποίησης της αναιρεσείουσας.

35. Εν πάση περιπτώσει, κατά την Επιτροπή, αυτός ο λόγος αναιρέσεως δεν στηρίζεται σε πραγματικά περιστατικά. Συγκεκριμένα, στην αιτιολογική σκέψη 602 της επίδικης αποφάσεως, η Επιτροπή, όχι μόνο δεν στηρίχθηκε αποκλειστικώς στην έλλειψη δημόσιας αποστασιοποίησης της αναιρεσείουσας, αλλά παρέθεσε ενδείξεις που θα έπρεπε να εκτιμηθούν στο σύνολό τους και οι οποίες επιβεβαίωναν την εξακολούθηση της συμμετοχής της αναιρεσείουσας στη σύμπραξη, καθώς και ότι αυτή ήταν η πεποίθηση που είχαν σχηματίσει οι λοιποί συμμετέχοντες. Το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε κυριαρχικώς την αξία που έπρεπε να προσδοθεί στα στοιχεία αυτά.

36. Όσον αφορά τη διεξαγωγή των αποδείξεων, η Επιτροπή επισημαίνει ότι στηρίχθηκε, πρώτον, στο γεγονός ότι η αναιρεσείουσα είχε προσκληθεί στις τρεις συναντήσεις που έλαβαν χώρα πριν από τη διενέργεια των επιθεωρήσεων και, δεύτερον, ότι δεν θεώρησε ότι απλώς και μόνον το μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου της 3ης Νοεμβρίου 2004 μπορούσε να υπέχει θέση δημόσιας αποστασιοποίησης. Το γεγονός ότι θεώρησε αποδεδειγμένη την εξακολούθηση της συμμετοχής στη σύμπραξη ελλείψει αντίθετων αποδεικτικών στοιχείων, τα οποία θα μπορούσαν να λάβουν τη μορφή πραγματικής δημόσιας αποστασιοποίησης, συνάδει προς τις γενικές αρχές που διέπουν το δίκαιο της αποδείξεως. Περαιτέρω, το γεγονός ότι μια επιχείρηση δεν συμμετείχε σε ορισμένες συναντήσεις δεν συνεπάγεται ότι απεχώρησε από τη σύμπραξη. Οι εκτιμήσεις της αναιρεσείουσας κατά τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο δεν διαπίστωσε πραγματικά περιστατικά με επαρκή χρονική εγγύτητα προκειμένου να αποδειχθεί η εξακολούθηση της παραβάσεως στερούνται σημασίας διότι, εν προκειμένω, δεν πρόκειται για προσωρινή διακοπή της συμμετοχής σε σύμπραξη αλλά για το κατά πόσον η εν λόγω επιχείρηση παρέμεινε μέλος της συμπράξεως μέχρι τέλους.

37. Όσον αφορά τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, οι διάδικοι υποστηρίζουν τα εξής.

38. Η αναιρεσείουσα επισημαίνει ότι, όπως προκύπτει σαφώς από τη δήλωση στην οποία προέβη επιχείρηση που αποτελούσε μέλος της συμπράξεως (δήλωση που περιλαμβάνεται στη δικογραφία), ο εκπρόσωπός της είχε εγκαταλείψει με σκαιότητα τις συναντήσεις της 25ης και της 26ης Μαΐου 2000 και ότι δεν συμμετείχε πλέον στις μεταγενέστερες συναντήσεις. Δεν αμφισβητείται ότι, μετά από αυτό το επεισόδιο, η αναιρεσείουσα δεν είχε συμμετάσχει σε καμία από τις τρεις συναντήσεις που επακολούθησαν μέχρις ότου ο νέος εκπρόσωπός της παραστεί σε αυτήν της 26ης και της 27ης Ιουνίου 2001. Η αναιρεσείουσα υπογραμμίζει ότι, αντιθέτως, είχε συμμετάσχει σε 18 από τις 21 συναντήσεις που είχαν διοργανωθεί τα πέντε προηγούμενα έτη, ήτοι περίπου σε τέσσερις συναντήσεις κατ' έτος.

39. Κατά την αναιρεσείουσα, η εκτίμηση στην οποία κατέληξε το Γενικό Δικαστήριο λόγω της μη προσκομίσεως αποδεικτικών στοιχείων για τη δημόσια αποστασιοποίησή της από τη σύμπραξη, χωρίς να εξετάσει εάν η Επιτροπή είχε συμμορφωθεί προς την υποχρέωσή της να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η αναιρεσείουσα εξακολούθουσε να μετέχει στη σύμπραξη, συνιστά προσβολή της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας. Η αναιρεσείουσα παραπέμπει στην απόφαση Gosselin Group κατά Επιτροπής⁸, κατά την οποία η εκ νέου συμμετοχή σε σύμπραξη συνδέεται με την ύπαρξη διακοπής και, συνεπώς, είναι άνευ σημασίας το γεγονός και μόνον ότι η εν λόγω επιχείρηση μετείχε στη σύμπραξη τόσο πριν όσο και μετά από τη συγκεκριμένη περίοδο.

8 — T-208/08 και T 209/08, EU:T:2011:287, σκέψη 161.

40. Όσον αφορά το κριτήριο της πεποιθήσεως που σχηματίζουν οι συμμετέχοντες σε μια σύμπραξη, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι ουδέποτε υποστηρίχθηκε ούτε προσκομίστηκαν αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία να προκύπτει ότι εθεωρείτο μέλος της συμπράξεως μεταξύ Μαΐου 2000 και Ιουνίου 2001 και ότι, αντιθέτως, από την προπαρατεθείσα δήλωση μιας άλλης επιχειρήσεως που συμμετείχε στη σύμπραξη προκύπτει ότι αυτή ουδεμία αμφιβολία είχε ως προς τη διακοπή της συμμετοχής της αναιρεσείουσας κατά την περίοδο αυτήν των δεκατριών μηνών. Εν πάση περιπτώσει, υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο αποκλείοντας την οποιαδήποτε δημόσια αποστασιοποίηση της αναιρεσείουσας κατά τη συνάντηση της 25ης και της 26ης Μαΐου 2000, εν αντιθέσει προς την προσέγγισή του στην περίπτωση της Repsol (βλ. τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως), κατά την οποία το κριτήριο της δημόσιας αποστασιοποίησεως είναι δυνατό να πληρούται άπαξ αποδεικνύεται ότι οι λοιποί συμμετέχοντες σε σύμπραξη έχουν επιφυλάξεις σε σχέση με τη συμμετοχή της οικείας επιχειρήσεως. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο απεδέχθη την αποστασιοποίηση της Repsol επί τη βάση και μόνον της διαπιστώσεως ότι η επιχείρηση που διοργάνωνε τις συναντήσεις έπαυσε να της αποστέλλει επίσημες προσκλήσεις.

41. Η Επιτροπή υποστηρίζει, κυρίως, ότι αυτός ο λόγος αναιρέσεως είναι απαράδεκτος. Επικουρικώς, η Επιτροπή προβάλλει ότι αυτός ο λόγος αναιρέσεως είναι αβάσιμος, διότι δεν στήριξε την εκτίμησή της σε σχέση με την εξακολούθηση της συμμετοχής της αναιρεσείουσας στη σύμπραξη κατά την περίοδο αυτή μόνο στην έλλειψη αποστασιοποίησεως. Κατά την άποψή της, από την αιτιολογική σκέψη 603 της επίδικης αποφάσεως συνάγεται ότι, λαμβανομένης υπόψη της όλης συνάφειας, η μη συμμετοχή της αναιρεσείουσας σε τρεις διαδοχικές συναντήσεις, την οποία ακολούθησε η κανονική επάνοδος της από τον Ιούνιο 2001, ευθύς μόλις άλλαξε ο εκπρόσωπος της αναιρεσείουσας δεν μπορούσε να συνιστά διακοπή συμμετοχής στην ίδια τη σύμπραξη. Το Γενικό Δικαστήριο επικύρωσε την ανάλυση αυτή στηριζόμενο όχι στην έλλειψη και μόνον αποστασιοποίησεως, αλλά στην εξέταση των περιστάσεων υπό τις οποίες ο εκπρόσωπος της αναιρεσείουσας είχε εγκαταλείψει τη συνάντηση της 26ης Μαΐου 2000. Επί της βάσεως αυτής, το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε ότι τούτο δεν συνιστούσε δημόσια αποστασιοποίηση. Η Επιτροπή προσθέτει ότι η αποχώρηση του εκπροσώπου της αναιρεσείουσας από τη συνάντηση αυτή δεν υποδήλωνε αποχώρηση από τη σύμπραξη, αλλά οφειλόταν μάλλον σε διαφωνία σε σχέση με τον τρόπο εφαρμογής της συμπράξεως. Εξάλλου, το γεγονός που συνέβη κατά τη συνάντηση της 26ης Μαΐου 2000 δεν περιγράφεται, στις δηλώσεις στις οποίες προέβη η Sasol, ως αποχώρηση της αναιρεσείουσας από τη σύμπραξη.

42. Η Επιτροπή υποστηρίζει περαιτέρω ότι, εν πάση περιπτώσει, απέδειξε τη συμμετοχή της αναιρεσείουσας στη σύμπραξη καθ' όλη την επίμαχη περίοδο κατ' εφαρμογήν των αρχών που απορρέουν από τη νομολογία του Δικαστηρίου⁹. Εξάλλου, η απόδειξη της διάρκειας της συμμετοχής επιχειρήσεως σε σύμπραξη αποτελεί πραγματικό ζήτημα. Εν προκειμένω, η έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων σχετικά με την ύπαρξη αντίθετων προς τον ανταγωνισμό επαφών ή σχετικά με τη συμμετοχή σε τέτοιου είδους επαφές για περίοδο ενός έτους δεν αρκεί, καθ' εαυτήν, προκειμένου να αποδειχθεί η διακοπή της συμμετοχής στη σύμπραξη¹⁰. Συναφώς, το επιχείρημα της αναιρεσείουσας ότι αυτή η απουσία, λόγω της διάρκειάς της και της εξακολουθήσεώς της, είχε εξαιρετικό χαρακτήρα, δεν μπορούσε να γίνει δεκτό, δεδομένου ότι η αναιρεσείουσα απουσίαζε επίσης αρκετές φορές από συναντήσεις συμπαιγνίας. Αντιθέτως, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, κατά την επίμαχη περίοδο, η αναιρεσείουσα μπορούσε να επωφεληθεί από πληροφορίες που είχε λάβει στο πλαίσιο προηγούμενων συναντήσεων και συναφθεισών συμφωνιών. Ως εκ τούτου, κατά την Επιτροπή, ορθώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι αυτή η απουσία από ορισμένες συναντήσεις δεν συνιστούσε παρά μεμονωμένο περιστατικό συνδεδεμένο με συγκεκριμένο πρόσωπο και ουδεμία σχέση είχε με διακοπή της συμμετοχής της αναιρεσείουσας στη σύμπραξη.

9 — Αποφάσεις Technische Unie κατά Επιτροπής (C-113/04 P, EU:C:2006:593, σκέψη 169), και Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 260).

10 — Απόφαση Επιτροπή κατά Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, σκέψη 75).

2. Εκτίμηση

43. Προτού εξετάσω εάν οι παράμετροι που χρησιμοποίησε η Επιτροπή και ενέκρινε το Γενικό Δικαστήριο προκειμένου να διαπιστωθεί η συμμετοχή της αναιρεσείουσας κατά τη διάρκεια των δύο επίμαχων περιόδων, ήτοι μεταξύ 12ης Μαΐου 2004 και 28ης Απριλίου 2005 (στο εξής: περίοδος αποχής) και μεταξύ 26ης Μαΐου 2000 και 26ης Ιουνίου 2001 (στο εξής: περίοδος αναστολής/διακοπής), αντιστοίχως, φρονώ σκόπιμο να προβώ σε ορισμένες υπενθυμίσεις ως προς τις αρχές που διέπουν τη διεξαγωγή των αποδείξεων σχετικά με τη διάρκεια της συμμετοχής επιχειρήσεως σε σύμπραξη και, στη συνάφεια αυτή, να διευκρινίσω με ποιον τρόπο πρέπει να ερμηνεύεται η μνεία, στην οποία προβαίνει η νομολογία του Δικαστηρίου, στη δημόσια αποστασιοποίηση¹¹ της οικείας επιχειρήσεως.

α) Τα πορίσματα της νομολογίας επί του βάρους αποδείξεως της συμμετοχής επιχειρήσεως σε σύμπραξη και επί της απαιτήσεως της δημόσιας αποστασιοποιήσεως

44. Στο πλαίσιο του ελέγχου των αιτιάσεων που προβλήθηκαν με την υπό κρίση αναίρεση, πρέπει να ληφθούν υπόψη ορισμένες βασικές αρχές όσον αφορά τη διεξαγωγή των αποδείξεων και το βάρος αποδείξεως των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορών.

45. Καταρχάς, πρέπει να υπομνησθεί ότι εναπόκειται στην Επιτροπή όχι μόνο να αποδείξει τη συμμετοχή στη σύμπραξη αλλά και τη διάρκειά της. Δυνάμει του τεκμηρίου αθωότητας, οποιαδήποτε αμφιβολία ως προς τη διάρκεια ή την εξακολούθηση της συμμετοχής επιχειρήσεως σε παράβαση πρέπει να είναι προς όφελος της επιχειρήσεως αυτής¹².

46. Ακολούθως, όσον αφορά ειδικότερα τον καθορισμό της διάρκειας συμμετοχής συγκεκριμένης επιχειρήσεως σε παράβαση, είναι σαφές, ελλείψει αποδεικτικών στοιχείων δυνάμενων να αποτελέσουν ευθεία απόδειξη της διάρκειας της παραβάσεως, ότι η Επιτροπή επικαλείται, τουλάχιστον, αποδεικτικά στοιχεία που συνδέονται με πραγματικά περιστατικά με επαρκή χρονική εγγύτητα, ούτως ώστε να μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι η παράβαση αυτή εξακολούθησε άνευ διακοπών μεταξύ δυο συγκεκριμένων ημερομηνιών. Το Δικαστήριο δέχθηκε έτσι ότι η ύπαρξη παραβατικής συμπεριφοράς μπορούσε να συναχθεί από ορισμένο αριθμό συμπτώσεων και ενδείξεων οι οποίες, συνολικά θεωρούμενες, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης εύλογης εξηγήσεως, απόδειξη περί παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού¹³.

47. Τέλος, φαίνεται να γίνεται διάκριση αναλόγως του εάν πρόκειται για τον καθορισμό της ημερομηνίας παύσεως της συμμετοχής σε σύμπραξη και των πιθανών περιόδων αναστολής της εν λόγω συμμετοχής. Φρονώ ότι τούτο προκύπτει ιδίως από την απόφαση που εξεδόθη στην υπόθεση Επιτροπή κατά Verhuizingen Corppens¹⁴, με την οποία το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η Επιτροπή edικαιούτο να θεωρήσει ότι η οικεία εταιρία μπορούσε να θεωρηθεί υπεύθυνη για τη συμμετοχή της στην εν λόγω συμφωνία αδιαλείπτως καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου από 13 Οκτωβρίου 1992 έως 29 Ιουλίου 2003, μολοντί δεν υφίστατο αποδεικτικό στοιχείο περί της ενεργούς συμμετοχής της στη συμφωνία για τις προσφορές διευκολύνσεως για τα έτη 1994 και 1995.

11 — Βλ., ιδίως, απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψεις 81 και 82 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

12 — Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση Sumitomo Metal Industries και Nippon Steel κατά Επιτροπής (C-403/04 P και C-405/04 P, EU:C:2007:52, σκέψη 52).

13 — Αποφάσεις Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 57), καθώς και Sumitomo Metal Industries και Nippon Steel κατά Επιτροπής (C-403/04 P και C-405/04 P, EU:C:2007:52, σκέψη 51).

14 — C-441/11 P, EU:C:2012:778.

48. Το Δικαστήριο διευκρίνισε έτσι ότι το γεγονός ότι δεν αποδείχθηκε *in concreto* η εφαρμογή από επιχείρηση αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμφωνίας για συγκεκριμένες περιόδους δεν εμποδίζει να θεωρηθεί ότι στοιχειοθετείται παράβαση για συνολική περίοδο μεγαλύτερη από αυτές τις συγκεκριμένες περιόδους, εφόσον μια τέτοια διαπίστωση στηρίζεται σε αντικειμενικά και συγκλίνοντα στοιχεία. Στο πλαίσιο παραβάσεως εκτεινόμενης σε πλείονα έτη, το γεγονός ότι οι εκφάνσεις της συμπράξεως ανάγονται σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα, μεταξύ των οποίων μεσολαβούν κατά το μάλλον ή ήττον μεγάλα χρονικά διαστήματα, είναι άνευ σημασίας όσον αφορά τη διαπίστωση της υπάρξεως της συμπράξεως αυτής, αρκεί οι διάφορες πράξεις που αποτελούν μέρος της παραβάσεως να έχουν μόνον έναν σκοπό και να εντάσσονται στο πλαίσιο ενιαίας και διαρκούς παραβάσεως¹⁵.

49. Λαμβανομένων υπόψη των θεμελιωδών κανόνων που διέπουν το βάρος και τη διεξαγωγή των αποδείξεων επί του ζητήματος αυτού, η ανωτέρω νομολογία δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να καταλήξει στον αποκλεισμό κάθε δυνατότητας να αποδειχθεί ότι μια επιχείρηση πράγματι ανέστειλε τη συμμετοχή της σε σύμπραξη για μια ορισμένη περίοδο. Λόγω της περιοδικότητας των επίμαχων επαφών και της σημασίας ή μη της περιόδου της φερόμενης διακοπής σε σχέση με τη συνολική διάρκεια της συμπράξεως, πράγμα το οποίο εναπόκειται στο δικαστήριο της ουσίας και μόνο να διαπιστώσει, θα είναι απολύτως δυνατό να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η εν λόγω επιχείρηση δεν συμμετείχε στην επίμαχη σύμπραξη για μία ή πλείονες συγκεκριμένες περιόδους.

50. Επομένως, η απάντηση στο ερώτημα εάν η έλλειψη ουσιαστικής αποδείξεως της συμμετοχής μιας επιχειρήσεως κατά τη διάρκεια ορισμένων περιόδων είναι ή όχι σημαντική εξαρτάται από τις ιδιαίζουσες περιστάσεις κάθε περιπτώσεως. Προκειμένου να καταστήσω σαφή τα λεγόμενά μου, αναφέρομαι στο παράδειγμα συμπράξεως που εκτείνεται σε δεκαετίες στο πλαίσιο πολυετών συναντήσεων μεταξύ ανταγωνιστών που επιδιώκουν σκοπό αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού. Η ενδεχόμενη απουσία ενός εκπροσώπου επιχειρήσεως σε δύο συναντήσεις είναι άνευ σημασίας, εάν συντρέχουν άλλες αντικειμενικές και συγκλίνουσες ενδείξεις οι οποίες επιμαρτυρούν τη συμμετοχή της εν λόγω επιχειρήσεως κατά τη διάρκεια της οικείας περιόδου.

51. Με ποιον τρόπο πρέπει να ερμηνευθεί στη συνάφεια αυτή η απαίτηση περί δημόσιας αποστασιοποιήσεως της επιχειρήσεως;

52. Προκειμένου να απαντηθεί το ερώτημα αυτό, πρέπει να επανέλθω στις περιστάσεις υπό τις οποίες διατυπώθηκε η εν λόγω απαίτηση και ειδικότερα σε αυτές που οδήγησαν στην απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6).

53. Υπενθυμίζω ότι, στην υπόθεση αυτή, η εταιρία που φερόταν να έχει διαπράξει την παράβαση αμφισβήτησε το γεγονός ότι η Επιτροπή, δικαιωθείσα από το Γενικό Δικαστήριο ως προς το σημείο αυτό, είχε αναφερθεί στο γεγονός ότι η εταιρία αυτή δεν είχε αποστασιοποιηθεί δημοσίως από τη συμφωνία.

54. Επιληφθέν του ζητήματος αυτού, το Δικαστήριο επικύρωσε την προσέγγιση που είχε ακολουθήσει η Επιτροπή και δεχθεί ως ορθή το Γενικό Δικαστήριο. Εν προκειμένω, έκρινε ότι αρκούσε να αποδείξει η Επιτροπή ότι η ενδιαφερόμενη επιχείρηση είχε μετάσχει σε συναντήσεις κατά τις οποίες συνάφθηκαν συμφωνίες θίγουσες τον ανταγωνισμό, χωρίς να αντιταχθεί με πρόδηλο τρόπο στις συμφωνίες αυτές, προκειμένου να αποδειχθεί επαρκώς η συμμετοχή της εν λόγω επιχειρήσεως στη σύμπραξη. Το Δικαστήριο επισήμανε έτσι ότι, *εφόσον αποδείχθηκε η συμμετοχή σε τέτοιες συναντήσεις*¹⁶, εναπόκειται

15 — Βλ., συναφώς, αποφάσεις Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 260), και Technische Unie κατά Επιτροπής (C-113/04 P, EU:C:2006:593, σκέψη 169).

16 — Η υπογράμμιση δική μου.

στην επιχείρηση αυτή να προβάλει στοιχεία από τα οποία να προκύπτει ότι δεν συμμετείχε στις εν λόγω συναντήσεις με πνεύμα αντίθετο στον ανταγωνισμό, αποδεικνύοντας ότι είχε δηλώσει στους ανταγωνιστές της ότι μετέχει στις συναντήσεις αυτές με διαφορετικό πνεύμα από ό,τι αυτοί (βλ. σκέψη 81 της αποφάσεως).

55. Με αυτήν την έννοια πρέπει να ερμηνεύεται η απαίτηση περί δημόσιας αποστασιοποίησης που στηρίζεται στην ουσιαστικής σημασίας παραδοχή ότι η επιχείρηση συμμετείχε σε συνάντηση ή ότι είχε επαφές αντιβαίνουσες στους κανόνες του ανταγωνισμού. Έτσι, το Δικαστήριο προνόησε να διευκρινίσει ότι «η συλλογιστική επί της οποίας στηρίζεται η νομική αυτή αρχή είναι ότι η επιχείρηση, εφόσον μετέσχε στην εν λόγω συνάντηση χωρίς να λάβει δημοσίως αποστάσεις από το περιεχόμενό της, έδωσε στους λοιπούς μετασχόντες στη συνάντηση την εντύπωση ότι επιδοκίμαζε το αποτέλεσμα της και θα συμμορφωνόταν προς αυτό» (βλ. σκέψη 82 της αποφάσεως).

56. Επομένως, το κριτήριο της μη δημόσιας αποστασιοποίησης παρέχει τη δυνατότητα διατηρήσεως του στηριζόμενου σε συγκεκριμένες ενδείξεις τεκμηρίου κατά το οποίο επιχείρηση η οποία συμμετείχε σε συναντήσεις με σκοπό αντίθετο στους κανόνες του ανταγωνισμού λογίζεται ότι συμμετείχε σε σύμπραξη η οποία εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Φρονώ ότι η αναφορά στη μη δημόσια αποστασιοποίηση δεν μπορεί να θεραπεύσει την έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων περί συμμετοχής, έστω και παθητικής, σε συνάντηση με σκοπό αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού. Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας D. Ruiz-Jarabo Colomer στην υπόθεση αυτή¹⁷, εάν εταιρία συμμετέχει, μαζί με τους ανταγωνιστές της στην αγορά, σε μία ή πλείονες συναντήσεις από τις οποίες προκύπτει συμφωνία θίγουσα τον ανταγωνισμό, η τεχνική των τεκμηρίων επιτρέπει να συναχθεί, ελλείψει αντίθετης ρητής εκδηλώσεως, ότι η εταιρία αυτή μετέχει στη σύμπραξη, κατά μείζονα δε λόγο αν η εταιρία αυτή συνεργάζεται στη συνέχεια στα μέτρα εκτελέσεως της θίγουσας τον ανταγωνισμό συμφωνίας. Προκειμένου να αποδειχθεί εάν ευσταθεί το τεκμήριο αυτό, πρέπει, όπως διευκρινίζει, να «λαμβάνονται ως αφετηρία *ορισμένα αποδεδειγμένα γεγονότα*¹⁸ τα οποία [...] επιτρέπουν να θεωρηθούν ως αποδεδειγμένα ορισμένα πραγματικά περιστατικά»¹⁹.

57. Η λύση αυτή, η οποία εναρμονίζεται κατά τρόπο εύλογο με τη λύση που έχει ήδη διατυπωθεί σε πολλές υποθέσεις, όσον αφορά την προσφυγή σε ορισμένα τεκμήρια²⁰, συνεπάγεται ότι, ελλείψει οποιουδήποτε αποδεικτικού στοιχείου περί επαφών ή εκδηλώσεων συμπαιγνίας μεταξύ μιας επιχειρήσεως και άλλων συμμετεχόντων σε σύμπραξη, η Επιτροπή δεν μπορεί να περιορίζεται στο συμπέρασμα ότι μια επιχείρηση εξακολούθησε να συμμετέχει στη σύμπραξη στηριζόμενη απλώς στη διαπίστωση ότι η επιχείρηση αυτή είχε την υποχρέωση να αποστασιοποιηθεί από αυτήν.

58. Έτσι, η απαίτηση της δημόσιας αποστασιοποίησης δεν έχει νόημα παρά μόνον εάν η επιχείρηση είχε πράγματι συμμετάσχει σε μυστικές συναντήσεις ή, τουλάχιστον, εάν υπάρχουν ενδείξεις διαβουλεύσεως κατά τη διάρκεια ορισμένης περιόδου. Η απαίτηση αυτή δεν θα πρέπει έτσι να εφαρμόζεται παρά μόνο στην περίπτωση που θα μπορούσε να θεωρηθεί, βάσει στοιχείων που περισυλλέγησαν *in concreto* στο πλαίσιο του ελέγχου, ότι η επιχείρηση που φέρεται να έχει διαπράξει την παράβαση συνέχισε να μετέχει σε σύμπραξη. Η παράλειψη και μόνο μιας επιχειρήσεως να αποστασιοποιηθεί δημοσίως από σύμπραξη δεν μπορεί να συνιστά απόδειξη μιας τέτοιας συμμετοχής.

17 — Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα D. Ruiz-Jarabo Colomer επί της υποθέσεως Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, EU:C:2003:85, σημεία 127 έως 131).

18 — Η υπογράμμιση δική μου.

19 — Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα D. Ruiz-Jarabo Colomer επί της υποθέσεως Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, EU:C:2003:85, σημείο 128).

20 — Βλ., στο ίδιο πνεύμα, αποφάσεις Hüls κατά Επιτροπής (C-199/92 P, EU:C:1999:358, σκέψη 155) και Montecatini κατά Επιτροπής (C-235/92 P, EU:C:1999:362, σκέψη 181).

59. Το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να υπενθυμίσει πλειστάκις τις αρχές αυτές²¹.

60. Από το σύνολο των ανωτέρω εκτιμήσεων συνάγεται ότι η απαίτηση της δημόσιας αποστασιοποίησης πρέπει να ερμηνεύεται ως υποχρέωση την οποία φέρει η εμπλεκόμενη επιχείρηση προκειμένου αυτή να μπορέσει να αποδείξει ότι δεν ήταν πλέον μέλος της συμπράξεως για ορισμένη διάρκεια παρά τη φαινομενική συμμετοχή της σε αυτήν. Πράγματι, υπενθυμίζω ότι η απαίτηση της δημόσιας αποστασιοποίησης δεν έχει έτσι νόημα παρά μόνον εάν η επιχείρηση όντως συμμετείχε σε συναντήσεις συμπαιγνίας ή, τουλάχιστον, εάν συντρέχουν ενδείξεις διαβουλεύσεως κατά τη διάρκεια ορισμένης περιόδου.

61. Πρέπει να υπενθυμίσω μετ' επιτάσεως την αρχή αυτή, ειδάλως υπάρχει ο κίνδυνος διολισθήσεως σε εσφαλμένη ερμηνεία των αρχών που διέπουν το βάρος και τη διεξαγωγή των αποδείξεων σε σχέση με συμπεριφορές που αντιβαίνουν στον ανταγωνισμό.

β) Η εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση: αναγκαία η διάκριση μεταξύ της αποδείξεως της οριστικής παύσεως εντάξεως στη σύμπραξη και της αποδείξεως της διακοπής/αναστολής της συμμετοχής

ι) Απόδειξη της συμμετοχής της αναιρεσείουσας κατά τη διάρκεια της περιόδου παύσεως (πρώτος λόγος αναιρέσεως)

62. Όπως η Επιτροπή τόνισε με τα υπομνήματά της, είχε διαπιστώσει στην επίδικη απόφαση ότι η αναιρεσείουσα είχε συμμετάσχει στην παράβαση μέχρι τη διενέργεια των ελέγχων από την Επιτροπή στις 28 Απριλίου 2005, διότι, παρά το γεγονός ότι δεν είχε αποδειχθεί η παρουσία της στις συναντήσεις που έγιναν μετά από αυτήν της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004, δεν είχε παράσχει κάποιο αποδεικτικό στοιχείο από το οποίο να προκύπτει ότι είχε επισήμως αποσυρθεί από τη σύμπραξη κατά την ημερομηνία αυτή. Το Γενικό Δικαστήριο, επί τη βάση της εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών που εκτίθενται στην αιτιολογική σκέψη 602 της επίδικης αποφάσεως, κατέληξε ότι η αναιρεσείουσα δεν είχε αποστασιοποιηθεί από τη σύμπραξη βάσει της πεποιθήσεως που είχαν σχηματίσει οι λοιποί συμμετέχοντες.

63. Πρέπει να υπομνησθεί ότι, στην αιτιολογική σκέψη 602 της επίδικης αποφάσεως, η Επιτροπή διαπίστωσε τα ακόλουθα:

«Η [αναιρεσείουσα] δηλώνει ότι δεν συμμετείχε σε καμία τεχνική συνάντηση μετά από αυτήν της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004 και προσθέτει ότι ο εκπρόσωπός της ακύρωσε το ταξίδι του για τη συνάντηση της 3ης και της 4ης Νοεμβρίου 2004, βάσει μηνύματος εσωτερικής επικοινωνίας, κατόπιν συμβουλών του ανωτέρου του. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι δεν υφίσταται κανένα αποδεικτικό στοιχείο το οποίο να αφορά το ενδεχόμενο αποχωρήσεως από τη σύμπραξη. Στις περιπτώσεις σύνθετων παραβάσεων, το γεγονός ότι μια επιχείρηση δεν παρίσταται σε μια συνάντηση ή διαφωνεί με όσα συζητούνται στο πλαίσιο μιας συναντήσεως δεν σημαίνει ότι η επιχείρηση έπαυσε να συμμετέχει σε διαρκή παράβαση. Προκειμένου να θέσει τέρμα στην παράβαση, η επιχείρηση πρέπει να αποστασιοποιηθεί κατά τρόπο σαφή από τη σύμπραξη. [...] [Η αναιρεσείουσα] δεν προσκόμισε ακριβή αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία να συνάγεται ότι εφάρμοσε, κατά τρόπο απολύτως αυτόνομο, μια μονομερή στρατηγική στην αγορά και ότι αποστασιοποιήθηκε κατά τρόπο σαφή και κατηγορηματικό από τις δραστηριότητες της συμπράξεως. Αντιθέτως, τα αποδεικτικά στοιχεία που έχει στην κατοχή της η Επιτροπή αποδεικνύουν ότι η [αναιρεσείουσα] έλαβε τις επίσημες προσκλήσεις για τις τρεις επόμενες τεχνικές συναντήσεις (ήτοι για τις τρεις τελευταίες τεχνικές συναντήσεις που διοργανώθηκαν πριν από τη διενέργεια των επιθεωρήσεων). Η Επιτροπή παρατηρεί

21 — Βλ., ιδίως, απόφαση Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, EU:C:2005:408, σκέψεις 142 έως 145)· διάταξη *Adriatica di Navigazione* κατά Επιτροπής (C-111/04 P, EU:C:2006:105, σκέψεις 48 έως 54), και απόφαση *Comap* κατά Επιτροπής (C-290/11 P, EU:C:2012:271, σκέψεις 73 έως 76), σε σχέση με επιχειρήσεις για τις οποίες αποδείχθηκε ότι είχαν συμμετάσχει σε συναντήσεις με σκοπό αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού.

ότι ο εκπρόσωπος της [αναιρεσείουσας] επιβεβαίωσε τη συμμετοχή του στη συνάντηση της 3ης και της 4ης Νοεμβρίου 2004, έστω και αν φαίνεται ότι ακύρωσε το ταξίδι του εν συνεχεία. Ομοίως, όσον αφορά τη συνάντηση της 23ης και της 24ης Φεβρουαρίου 2005, είχε ήδη γίνει κράτηση ενός δωματίου από τη [Sasol Wax International AG, Sasol Holding in Germany GmbH και Sasol Limited, διοργανώτρια της συναντήσεως αυτής, στο εξής: Sasol] για τον εκπρόσωπο της [αναιρεσείουσας] στο ξενοδοχείο όπου [έλαβε] χώρα η συνάντηση, κράτηση η οποία ακυρώθηκε εν συνεχεία. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή συνάγει εντεύθεν ότι, για τη Sasol και τους λοιπούς συμμετέχοντες, ήταν σαφές ότι η [αναιρεσείουσα] είχε συμμετάσχει στη σύμπραξη μέχρι τέλους. Η Επιτροπή επισημαίνει επίσης ότι οι συζητήσεις που διεξήχθησαν στο πλαίσιο των συναντήσεων δεν διέφεραν ουσιαστικά από αυτές που είχαν πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο προηγούμενων συναντήσεων, αλλά ότι οι συμμετέχοντες συνέχισαν να συζητούν περί αυξήσεων των τιμών χωρίς να προβούν σε κάποια μνεία σχετικά με οποιαδήποτε απόπειρα της [αναιρεσείουσας] να εγκαταλείψει τη σύμπραξη (βλ. αιτιολογικές σκέψεις 175, 176 και 177) και ότι δεν ήταν ασυνήθιστο να μη συμμετέχουν οι επιχειρήσεις σε ορισμένες συναντήσεις κατά τη διάρκεια της συμπράξεως. Αυτά τα δύο στοιχεία αποδεικνύουν ότι δεν θεωρείτο ότι η [αναιρεσείουσα] είχε εγκαταλείψει τη σύμπραξη μετά τη συνάντηση του Μαΐου 2004. Η εσωτερική επικοινωνία του εκπροσώπου της [αναιρεσείουσας] σχετικά με τους λόγους για τους οποίους δεν συμμετείχε σε μία συνάντηση εν ουδεμία περιπτώσει μπορεί να θεωρηθεί ως δημόσια αποστασιοποίηση. Δεδομένου ότι από κανένα άλλο στοιχείο δεν προκύπτει [ότι αυτή] αποστασιοποιήθηκε από τη σύμπραξη, η Επιτροπή φρονεί ότι η συμμετοχή της [αναιρεσείουσας] στη σύμπραξη δεν έπαυσε πριν από τις επιθεωρήσεις.»

64. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο επικύρωσε τη θέση της Επιτροπής ως προς το κριτήριο της δημόσιας αποστασιοποίησης, καθώς και την περί αυτής πεποίθηση που σχημάτισαν οι λοιποί συμμετέχοντες στη σύμπραξη, και διαπίστωσε ότι η αναιρεσείουσα δεν είχε δημόσιως αποστασιοποιηθεί από τη σύμπραξη κατά την πεποίθηση των λοιπών συμμετεχόντων²².

65. Περαιτέρω, το Γενικό Δικαστήριο αναφέρθηκε στο αποσταλέν από εκπρόσωπο της αναιρεσείουσας μήνυμα εσωτερικού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου της 3ης Νοεμβρίου 2004 το οποίο είχε ως εξής: «Λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της συναντήσεως στην Αυστρία, θα ακολουθήσω τη σύσταση του Thibault. Ακυρώνω το ταξίδι μου στη Βιέννη (η αναχώρηση είχε προβλεφθεί αρχικώς για σήμερα το απόγευμα)», και συνήγαγε ότι ένα τέτοιο μήνυμα εσωτερικού ταχυδρομείου, το οποίο δεν κοινοποιήθηκε στους λοιπούς συμμετέχοντες, δεν μπορεί να αποτελέσει δημόσια αποστασιοποίηση²³.

66. Περαιτέρω, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε, επαλλήλως, ότι το γεγονός και μόνον ότι η αναιρεσείουσα δεν συμμετείχε στις τελευταίες τεχνικές συναντήσεις ουδόλως αποδεικνύει ότι δεν έκανε χρήση των στοιχείων σχετικά με τις τιμές που εφάρμοζαν οι ανταγωνιστές της, τα οποία της είχαν παρασχεθεί στο πλαίσιο των δεκάδων τεχνικών συναντήσεων που είχαν προηγηθεί και στις οποίες ήταν παρούσα, και ότι δεν αποκόμισε οφέλη από τις συμφωνίες περί κατανομής αγορών και πελατών που είχαν συναφθεί στο πλαίσιο των προηγηθεισών τεχνικών συναντήσεων. Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εντεύθεν ότι η αναιρεσείουσα δεν προσκόμισε κανένα στοιχείο το οποίο να αποδεικνύει ότι στις 12 Μαΐου 2004 είχε παύσει να εφαρμόζει τη σύμπραξη²⁴.

67. Επομένως, το ζήτημα που τίθεται είναι εάν, παρά τις διαπιστώσεις αυτές, η Επιτροπή μπορούσε να καταλήξει στο συμπέρασμα, το οποίο επικυρώθηκε από το Γενικό Δικαστήριο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, κατά το οποίο η αναιρεσείουσα είχε συμμετάσχει στη σύμπραξη ακόμη και μετά τη συνάντηση της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004. Πρέπει ιδιαιτέρως να εξεταστεί το ζήτημα εάν, προκειμένου να πράξει τούτο, ήταν δυνατό να θεωρηθεί ότι η αναιρεσείουσα δεν είχε επισήμως αποσυρθεί από τη σύμπραξη και ότι, με τον τρόπο αυτόν, δεν είχε προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία περί της δημόσιας αποστασιοποίησής της από τη σύμπραξη.

22 — Βλ. σκέψεις 372 έως 375 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

23 — Βλ. σκέψεις 378 και 379 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

24 — Βλ. σκέψη 380 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

68. Φρονώ ότι στο ερώτημα αυτό προσήκει αρνητική απάντηση, εκτός και εάν δεν τηρηθούν οι υπομνησθείσες ανωτέρω αρχές που πρέπει να διέπουν την απόδειξη και τη διεξαγωγή των αποδείξεων των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορών.

69. Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι η αναιρεσείουσα δεν συμμετείχε στις τελευταίες τεχνικές συναντήσεις της συμπράξεως οι οποίες έλαβαν χώρα μεταξύ της 12ης Μαΐου 2004 (ημερομηνία της τελευταίας συμμετοχής της στις εν λόγω συναντήσεις) και της 29ης Απριλίου 2005 (ημερομηνία κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν οι επιθεωρήσεις της Επιτροπής). Επίσης δεν αμφισβητείται ότι ουδεμία ένδειξη υφίσταται ότι η αναιρεσείουσα είχε κάποιου είδους επαφή με τους συμμετέχοντες στην επίμαχη σύμπραξη κατά τη διάρκεια της ίδιας αυτής περιόδου.

70. Υπό τις περιστάσεις αυτές, δεν υφίστατο ούτε καν αρχή αποδείξεως ότι η αναιρεσείουσα εξακολούθησε, μετά τις συναντήσεις της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004, να μετέχει στην επίμαχη σύμπραξη είτε συμμετέχοντας στις εν λόγω συναντήσεις είτε προβαίνοντας σε άλλες μυστικές ενέργειες.

71. Η τυχόν πεποίθηση που μπόρεσαν να σχηματίσουν οι λοιποί συμμετέχοντες στη σύμπραξη σε σχέση με την εξακολούθηση της συμμετοχής της αναιρεσείουσας στη σύμπραξη πέραν των ημερομηνιών αυτών ουδόλως αποτελούν, κατά την εκτίμησή μου, αποφασιστικής σημασίας κριτήριο. Πέραν του γεγονότος ότι, κατά την εκτίμησή μου, δεν αποδείχθηκε σαφώς μια τέτοια πεποίθηση, η οποία θεωρείται ότι στηρίζεται στις προσκλήσεις και τις κρατήσεις σε ξενοδοχεία, αυτή ουδόλως συνιστά ένδειξη ενεργητικής ή σιωπηρής συμμετοχής στη σύμπραξη.

72. Το γεγονός, το οποίο προβλήθηκε μεταξύ άλλων κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι η Επιτροπή μπορούσε να έχει τη στερρά πεποίθηση ότι η αναιρεσείουσα συνέχισε, εν αντιθέσει προς άλλες επιχειρήσεις²⁵, να μετέχει στη σύμπραξη πρέπει να στηρίζεται σε συγκεκριμένες ενδείξεις και όχι σε μια υποκειμενική αίσθηση ή εντύπωση τις οποίες τροφοδοτεί ενδεχομένως η υποτιθέμενη πεποίθηση που σχημάτισαν οι λοιποί συμμετέχοντες στη σύμπραξη.

73. Εκ του συνόλου των ανωτέρω εκτιμήσεων συνάγεται ότι η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου πρέπει να αναιρεθεί ως προς το σημείο αυτό. Φρονώ ότι πεπλανημένως το Γενικό Δικαστήριο επικύρωσε το συμπέρασμα ότι η αναιρεσείουσα συμμετείχε στη σύμπραξη μετά τη συνάντηση της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004 και τούτο μέχρι της επιθεωρήσεως του Απριλίου 2005.

74. Η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου πρέπει, ως εκ τούτου, να αναιρεθεί ως προς το σημείο αυτό. Οι συγκεκριμένες συνέπειες μιας τέτοιας αναιρέσεως επί του ποσού του επιβληθέντος στην αναιρεσείουσα προστίμου θα εξεταστούν εν συνεχεία.

ii) Απόδειξη της συμμετοχής της αναιρεσείουσας στη σύμπραξη μεταξύ 26ης Μαΐου 2000 και 26ης Ιουνίου 2001 (τρίτος λόγος αναιρέσεως)

75. Μολονότι οι προηγηθείσες εκτιμήσεις ισχύουν *mutatis mutandis* όσον αφορά την απόδειξη της συμμετοχής της αναιρεσείουσας μεταξύ 26ης Μαΐου 2000 και 26ης Ιουνίου 2001, εντούτοις υφίσταται διαφορά μεγέθους η οποία έγκειται στο γεγονός ότι το ζήτημα που τίθεται εν προκειμένω δεν είναι εάν η αναιρεσείουσα έπαυσε ολοσχερώς τη συμμετοχή της, αλλά, εάν, ενδεχομένως, διέκοψε τη συμμετοχή αυτή κατά τη διάρκεια μιας ορισμένης περιόδου.

25 — Νοούνται ιδίως η ιδιαίτερη κατάσταση της Repsol και η δυνατότητα συγκρίσεως της καταστάσεώς της με αυτήν της αναιρεσείουσας. Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε έτσι ότι, εν αντιθέσει προς τη Repsol, μετά τις 4 Αυγούστου 2004, ουδόλως διαπιστώθηκε ότι έπαυσε η αποστολή επίσημων προσκλήσεων στην προσφεύγουσα για τις τεχνικές συναντήσεις, καθώς και ότι γινόντουσαν ακόμη και κρατήσεις δωματίων για τον εκπρόσωπό της (βλ., ιδίως, σκέψεις 385 έως 388 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

76. Επομένως, οι αρχές που διέπουν το βάρος και τη διεξαγωγή της αποδείξεως των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορών είναι οι αυτές. Αυτό που διαφέρει είναι η εφαρμογή τους επί των αποδεικτέων πραγματικών περιστατικών, ήτοι επί της πρόσκαιρης διακοπής ή της οριστικής παύσεως, αντιστοίχως, της συμμετοχής σε μια σύμπραξη.

77. Όπως προελέχθη, πρέπει πράγματι να γίνει δεκτό ότι τα στοιχεία που οδηγούν την Επιτροπή στο συμπέρασμα περί αναστολής ή μη της συμμετοχής μιας επιχειρήσεως σε σύμπραξη πρέπει να εκτιμώνται διαφοροτρόπως, δεδομένου ότι εξαρτώνται, σε μεγάλο βαθμό, από το σύνολο των περιστάσεων που περιβάλλουν την υποτιθέμενη διακοπή και από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των προσαπτόμενων μυστικών δραστηριοτήτων, όπως είναι η συχνότητά τους και η περιπλοκότητά τους.

78. Εν προκειμένω, τόσο η Επιτροπή (βλ. αιτιολογική σκέψη 603 της επίδικης αποφάσεως) όσο και το Γενικό Δικαστήριο (σκέψεις 394 έως 403 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως) προέβησαν, κατά την εκτίμησή μου, σε εμπειριστατωμένο έλεγχο των συνθηκών υπό τις οποίες αποχώρησε ο εκπρόσωπος της αναιρεσείουσας κατά τη συνάντηση της 25ης και της 26ης Μαΐου 2000 και των συναφών αντίθετων προς τον ανταγωνισμό επαφών.

79. Πέραν του ότι ο έλεγχος αυτός δεν μπορεί, ελλείψει αποδεδειγμένης παραμορφώσεως των πραγματικών περιστατικών, να τεθεί εν αμφιβόλω στο πλαίσιο της υπό κρίση αναιρέσεως, φρονώ ότι η προσέγγιση που ακολουθήθηκε είναι σε μεγάλο βαθμό σύμφωνη προς τη νομολογία κατά την οποία το γεγονός ότι δεν αποδείχθηκε η παράβαση για ορισμένα χρονικά διαστήματα δεν εμποδίζει να γίνει δεκτό ότι η παράβαση διήρκεσε για συνολικά μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, εφόσον η διαπίστωση αυτή στηρίζεται σε αντικειμενικά και συγκλίνοντα στοιχεία. Στο πλαίσιο παραβάσεως εκτεινόμενης σε πλείονα έτη, το γεγονός ότι οι εκφάνσεις της συμπράξεως ανάγονται σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα, μεταξύ των οποίων μεσολαβούν κατά το μάλλον ή ήττον μεγάλα χρονικά διαστήματα, είναι άνευ σημασίας όσον αφορά την ύπαρξη της συμπράξεως αυτής, αρκεί οι διάφορες δράσεις που αποτελούν μέρος της παραβάσεως να έχουν μόνον έναν σκοπό και να εντάσσονται στο πλαίσιο ενιαίας και διαρκούς παραβάσεως²⁶.

80. Κατά τα λοιπά, η εκτίμηση σε σχέση με το κατά πόσον οι διάφορες δράσεις που αποτελούν μέρος της εξεταζόμενης εν προκειμένω συμπράξεως επιδιώκουν έναν και μόνο σκοπό και εντάσσονται στο πλαίσιο ενιαίας και διαρκούς παραβάσεως ουδόλως ετέθη εν αμφιβόλω εν προκειμένω και, εν πάση περιπτώσει, ο σχετικός έλεγχος δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητες του Δικαστηρίου στο πλαίσιο της υπό κρίση αναιρέσεως.

81. Έτσι, μπορούν να διαπιστωθούν ορισμένες αναλογίες μεταξύ του ζητήματος που τίθεται εν προκειμένω και του ζητήματος του οποίου επιλήφθηκε το Δικαστήριο στην υπόθεση Correns, όπου έκρινε ότι το γεγονός ότι δεν αποδείχθηκαν αντίθετες προς τον ανταγωνισμό επαφές ή η συμμετοχή σε τέτοιες επαφές για περίοδο ενός έτους δεν επαρκούσε, καθ'αυτό, προκειμένου να αποδειχθεί η διακοπή της συμπράξεως²⁷.

82. Επομένως, φρονώ ότι ο τρίτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

26 — Απόφαση Επιτροπή κατά Verhuizingen Correns (C-441/11 P, EU:C:2012:778, σκέψη 72).

27 — Απόφαση Επιτροπή κατά Verhuizingen Correns (C-441/11 P, EU:C:2012:778, σκέψη 75).

B — Επί του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, ο οποίος στηρίζεται σε προσβολή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, σε παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων και σε έλλειψη αιτιολογίας, καθόσον το Γενικό Δικαστήριο απέκλεισε την αποχώρηση της αναιρεσείουσας μετά τη συνάντηση της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004, αλλά δέχθηκε την αποχώρηση της Repsol μετά τη συνάντηση

1. Επιχειρηματολογία των διαδίκων

83. Ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως που προβάλλει η αναιρεσείουσα αναλύεται σε δύο σκέλη.

84. Με το πρώτο σκέλος, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι το συμπέρασμα του Γενικού Δικαστηρίου, που στηρίζεται στην όντως εσφαλμένη παραδοχή ότι η Repsol δεν ελάμβανε πλέον «επίσημες» προσκλήσεις μετά τη συνάντηση της 11ης και της 12ης Μαΐου 2004, ερείδεται επί παραμορφωμένων αποδεικτικών στοιχείων και πάσχει, πολλαχώς, έλλειψη αιτιολογίας.

85. Το δεύτερο σκέλος αντλείται από προσβολή της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων. Η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι η διάρκεια της συμμετοχής της στη σύμπραξη εξετάστηκε από το Γενικό Δικαστήριο βάσει διαφορετικών και αυστηρότερων κριτηρίων από αυτά που εφαρμόστηκαν επί της Repsol. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο επέβαλε την απαίτηση δημόσιας αποστασιοποίησης στην αναιρεσείουσα, και όχι στη Repsol για την οποία έκανε δεκτό ότι αποχώρησε έστω και εάν δεν υπήρξε αποστασιοποίηση.

86. Η Επιτροπή υποστηρίζει, κυρίως, ότι ο λόγος αναιρέσεως είναι αλυσιτελής, δεδομένου ότι κανένα από τα προβληθέντα επιχειρήματα δεν αφορούσε την Total, αλλά την ιδιαίτερη κατάσταση της Repsol. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι αυτός ο λόγος αναιρέσεως είναι εν πάση περιπτώσει αβάσιμος.

2. Εκτίμηση

87. Έστω και αν ήθελε υποθεθεί ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί, τίθεται το ερώτημα κατά πόσον η αναιρεσείουσα έτυχε διαφορετικής μεταχειρίσεως σε σχέση με τη Repsol.

88. Συναφώς, πρέπει να τονιστεί ότι, βάσει της αιτιολογικής σκέψεως 604 της επίδικης αποφάσεως, η Επιτροπή είχε μεταξύ άλλων θεωρήσει ότι η περίπτωση της Repsol ήταν διαφορετική από αυτήν της Total, δεδομένου ότι η κράτηση δωματίων σε ξενοδοχείο που έγινε για τις δύο συναντήσεις της 3ης και της 4ης Νοεμβρίου 2004 και της 23ης και της 24ης Φεβρουαρίου 2005 καταδείκνυε ότι η Sasol είχε πειστεί περί της συμμετοχής της Total στη συνάντηση, ενώ δεν είχε την ίδια βεβαιότητα περί της Repsol.

89. Το Γενικό Δικαστήριο απεφάνθη κατ' ουσίαν, στις σκέψεις 385 έως 389 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι διέφερε η κατάσταση αυτών των δύο επιχειρήσεων λόγω της πεποιθήσεως των λοιπών συμμετεχόντων στη σύμπραξη περί της αποστασιοποίησώς τους, πεποίθηση η οποία σχηματίστηκε από την αποστολή επίσημων προσκλήσεων και από τις κρατήσεις σε ξενοδοχείο.

90. Φρονώ ότι, στην περίπτωση που ο πρώτος λόγος αναιρέσεως ήθελε απορριφθεί, ο παρών λόγος αναιρέσεως πρέπει να κριθεί αλυσιτελής.

91. Όπως πολύ ορθώς υπενθύμισε η Επιτροπή, η επιχειρηματολογία της αναιρεσείουσας δεν αφορά την ιδιαίτερη κατάστασή της, αλλά αυτήν της Repsol. Ακόμη και αν ήθελε υποθεθεί ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε κάποια εσφαλμένη εκτίμηση, η αναιρεσείουσα δεν θα μπορούσε να την επικαλεστεί προς όφελός της ούτως ώστε, μεταξύ άλλων, να μειωθεί η διάρκεια της συμμετοχής της στην εν λόγω σύμπραξη.

92. Πράγματι, έχει όντως εμπεδωθεί ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως πρέπει να συμβαδίζει με την τήρηση της νομιμότητας. Ουδείς δύναται να επικαλεστεί υπέρ αυτού παρανομία που διαπράχθηκε υπέρ άλλου²⁸.

93. Επομένως, φρονώ ότι, ακόμη και στην περίπτωση που ήθελε θεωρηθεί ότι η συλλογιστική του Γενικού Δικαστηρίου που εκτίθεται στις σκέψεις 385 έως 389 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως πάσχει κάποια πλάνη, ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως που προβάλλει η αναιρεσείουσα πρέπει και πάλι να απορριφθεί.

Γ — Επί του τετάρτου λόγου αναιρέσεως, ο οποίος στηρίζεται σε προσβολή των αρχών της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, της εξατομικεύσεως των ποινών και των κυρώσεων, καθώς και στην απαίτηση αιτιολογήσεως, καθόσον το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε άνευ εξετάσεως τον λόγο ακυρώσεως που στηριζόταν στη μη συνεκτίμηση των οικονομικών αποδεικτικών στοιχείων της ανταγωνιστικής συμπεριφοράς της αναιρεσείουσας

1. Επιχειρηματολογία των διαδίκων

94. Η αναιρεσείουσα επισημαίνει ότι, κατά το άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003²⁹, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται στις υποθέσεις του ανταγωνισμού ασκώντας πλήρη δικαιοδοσία και ότι, παρά το γεγονός ότι η Επιτροπή διαθέτει περιθώριο εκτιμήσεως στους τομείς που απαιτούν περίπλοκες οικονομικές εκτιμήσεις, εντούτοις το Γενικό Δικαστήριο δεν πρέπει εκ του λόγου αυτού να αφίσταται του ελέγχου της ερμηνείας, από την Επιτροπή, των στοιχείων οικονομικού χαρακτήρα³⁰. Περαιτέρω, η αρχή της εξατομικεύσεως των ποινών απαιτεί η μη εφαρμογή της συμπράξεως να εκτιμάται ατομικώς για κάθε επιχείρηση, ιδίως για τον υπολογισμό του προστίμου που πρέπει να τους επιβληθεί.

95. Η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν αποφάνθηκε επί του λόγου ακυρώσεως που στηριζόταν στη μη συνεκτίμηση στοιχείων τα οποία απεδείκνυαν τη συμμόρφωσή της προς τους κανόνες του ανταγωνισμού και δεν εξέτασε τη σημασία και το περιεχόμενο των αποδείξεων αυτών. Συγκεκριμένα, η αναιρεσείουσα υπέβαλε στην Επιτροπή, εν συνεχεία δε στο Γενικό Δικαστήριο, εμπεριστατωμένη οικονομική ανάλυση καλύπτουσα ολόκληρη την περίοδο της παραβάσεως και αποδεικνύουσα ότι αυτή ουδέποτε είχε εφαρμόσει τις συμφωνίες που είχαν συναφθεί στο πλαίσιο των τεχνικών συναντήσεων. Τόσο η επίδικη απόφαση όσο και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση αντιπαρήλθαν την ανάλυση αυτή, στον βαθμό που οι σκέψεις 406 και 407 δεν απαντούν στα επιχειρήματα της αναιρεσείουσας περί απουσίας οποιασδήποτε εξετάσεως της οικονομικής αναλύσεως της προκειμένου να τύχει εξατομικευμένης εκτιμήσεως η ανταγωνιστική συμπεριφορά της στο πλαίσιο του ελέγχου της κυρώσεως και, ιδίως, των ελαφρυντικών περιστάσεων. Η αναιρεσείουσα επισημαίνει στη συνάφεια αυτή ότι οι αναπτύξεις του Γενικού Δικαστηρίου στο πλαίσιο του ελέγχου του δευτέρου λόγου ακυρώσεως της προσφυγής, στον οποίον παραπέμπει η σκέψη 407 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως (βλ., μεταξύ άλλων, τις σκέψεις 186 και 237), αφορούν την εφαρμογή της συμπράξεως εν γένει και όχι την ατομική συμπεριφορά εκάστης εκ των εμπλεκομένων επιχειρήσεων.

96. Η Επιτροπή υποστηρίζει, κυρίως, ότι ο λόγος αναιρέσεως είναι απαράδεκτος και, εν πάση περιπτώσει, αβάσιμος.

28 — Βλ. απόφαση The Rank Group (C-259/10 και C-260/10, EU:C:2011:719, σκέψη 62 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

29 — Κανονισμός του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 [ΕΚ] και 82 [ΕΚ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

30 — Απόφαση Kone κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-510/11 P, EU:C:2013:696, σκέψη 28).

2. Εκτίμηση

97. Φρονώ ότι αυτός ο λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

98. Πράγματι, είναι προφανές ότι το Γενικό Δικαστήριο προέβη σε εκτεταμένες αναπτύξεις ώστε να απαντήσει στα επιχειρήματα και τα έγγραφα που κατέθεσε η αναιρεσείουσα προκειμένου να αποδείξει ότι δεν είχε εφαρμόσει τη σύμπραξη.

99. Πράγματι, στις σκέψεις 163 έως 190 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, που αφορούν την εξέταση του δευτέρου λόγου ακυρώσεως, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε το επιχειρήμα της αναιρεσείουσας ότι δεν είχε εφαρμόσει τη σύμπραξη σε σχέση με τις τιμές. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο στηρίχθηκε σε αποδεικτικά στοιχεία από ανύποπτο χρόνο, όπως στους τιμοκαταλόγους της αναιρεσείουσας με τους οποίους γνωστοποιούσε αυξήσεις τιμών στους πελάτες (βλ., ιδίως, σκέψη 189 της απόφασης).

100. Περαιτέρω, το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε με ακρίβεια, στις σκέψεις 243 έως 259 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης που αφορούν επίσης την εξέταση αυτού του δευτέρου λόγου ακυρώσεως της προσφυγής πρωτοδίκως, τη συλλογιστική που ακολούθησε προκειμένου να καταδείξει ότι η αναιρεσείουσα δεν είχε προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία να προκύπτει ότι είχε επιδείξει ανταγωνιστική συμπεριφορά στην αγορά, εν αντιθέσει προς όσα υποστήριζε στην οικονομική μελέτη που υπέβαλε στο Γενικό Δικαστήριο.

101. Έτσι, φρονώ ότι το Γενικό Δικαστήριο εκπλήρωσε την αποστολή του να εξακριβώσει και να ελέγξει την ανάλυση της Επιτροπής σχετικά με τα στοιχεία που είχε προσκομίσει η αναιρεσείουσα σε σχέση με τη συμπεριφορά της στην αγορά.

102. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι είναι ανεπείριστη η αιτίαση της αναιρεσείουσας ότι το Γενικό Δικαστήριο προέβη απλώς σε μια «συνολική» οικονομική ανάλυση χωρίς να λάβει υπόψη του την ατομική της κατάσταση.

VI – Ενδιάμεσο συμπέρασμα

103. Όπως εξέθεσα ανωτέρω, φρονώ ότι ο πρώτος λόγος που προβάλλεται με την αναίρεση είναι βάσιμος και ότι, ως εκ τούτου, πρέπει να αναιρεθεί η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, καθόσον το Γενικό Δικαστήριο πεπλανημένως απέκλεισε την παύση της συμμετοχής της αναιρεσείουσας στην παράβαση μετά τις 12 Μαΐου 2004.

104. Η μερική αναίρεση της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης την οποία προτείνω συνεπάγεται κατ' ανάγκην επανεκτίμηση του ποσού του προστίμου στο οποίο καταδικάστηκε η αναιρεσείουσα ούτως ώστε να συνεκτιμηθεί ορθώς η διάρκεια της συμμετοχής της στην εν λόγω παράβαση. Φρονώ ότι η υπόθεση είναι ώριμη προς εκδίκαση κατά την έννοια του άρθρου 61, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του Οργανισμού του Δικαστηρίου.

105. Δεδομένου ότι, στο πλαίσιο του δικαιώματός του να επιληφθεί της ουσίας της υποθέσεως, το Δικαστήριο έχει πλήρη δικαιοδοσία, όπως προβλέπει το άρθρο 261 ΣΛΕΕ σε συνδυασμό με το άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003, αυτό μπορεί να αποφασίσει ελεύθερα το νέο ύψος του προστίμου³¹.

31 — Απόφαση Επιτροπή κατά Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, σκέψη 79 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

106. Μολονότι η εν λόγω δικαιοδοσία παρέχει την εξουσία στον δικαστή της Ένωσης, πέραν του απλού ελέγχου νομιμότητας του προστίμου, να υποκαθιστά την Επιτροπή προβαίνοντας στη δική του εκτίμηση ως προς τον ενδεδειγμένο χαρακτήρα του προστίμου, εντούτοις πρέπει να τονιστεί επίσης ότι η άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας δεν ισοδυναμεί με αυτεπάγγελτο έλεγχο και ότι η διαδικασία διεξάγεται κατ' αντιμωλίαν³².

107. Για τον λόγο αυτόν, προτείνω στο Δικαστήριο να περιοριστεί στην αναθεώρηση προς τα κάτω του ύψους του προστίμου προκειμένου να διορθωθεί η πλάνη περί το δίκαιο που διαπιστώθηκε κατά το πέρας της εξετάσεως του τρίτου λόγου αναιρέσεως.

108. Αντί να προτείνω έναν αυθαίρετο αριθμό, κρίνω σκόπιμο, έχοντας ως γνώμονά μου τη συνεκτικότητα και την προβλεψιμότητα, να εμμείνω στη μεθοδολογία που ορίζουν οι κατευθυντήριες γραμμές, όπως αυτή έχει βελτιωθεί και αναπροσαρμοστεί από το Γενικό Δικαστήριο όσον αφορά τον εφαρμοστέο πολλαπλασιαστικό συντελεστή³³, και έτσι, να υπολογίσω εκ νέου το ύψος του προστίμου λαμβάνοντας υπόψη τη μειωμένη διάρκεια της παραβάσεως.

109. Όπως υπενθύμισε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 565 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, για τον υπολογισμό του ύψους του προστίμου που επιβλήθηκε στην αναιρεσείουσα, η Επιτροπή έλαβε υπόψη της, έχοντας ως γνώμονα τη σοβαρότητα της παραβάσεως, το 18 % της ετήσιας αξίας των πωλήσεων των κηρών παραφίνης και το 15 % της ετήσιας αξίας των πωλήσεων κηρού ακατέργαστης παραφίνης. Τα ούτω υπολογισθέντα ποσά³⁴ πολλαπλασιάστηκαν, λόγω της διάρκειας της παραβάσεως, με συντελεστή 13 για τους κηρούς παραφίνης και 7 για τον κηρό ακατέργαστης παραφίνης. Εν συνόλω, περιλαμβανομένου του «δικαιώματος εισόδου», η Επιτροπή χρησιμοποίησε τους πολλαπλασιαστές 14 για τους κηρούς παραφίνης και 7 για τον κηρό ακατέργαστης παραφίνης.

110. Το Γενικό Δικαστήριο, προκειμένου να θεραπεύσει τις παρανομίες που διαπιστώνονται στη σκέψη 561 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, προσαρμόζοντας το ύψος του επιβληθέντος στην αναιρεσείουσα προστίμου ούτως ώστε να ληφθεί υπόψη η ακριβής διάρκεια της συμμετοχής της στην παράβαση, καθόρισε τον πολλαπλασιαστικό συντελεστή που χρησιμοποιείται λόγω της διάρκειας της συμμετοχής της στην παράβαση σε 12,64 (στον οποίον προστίθεται μια μονάδα λόγω του δικαιώματος εισόδου) όσον αφορά τους κηρούς παραφίνης (12 έτη, 7 μήνες και 28 ημέρες)³⁵ και σε 6,53 όσον αφορά τον κηρό ακατέργαστης παραφίνης (6 έτη, 6 μήνες και 12 ημέρες)³⁶. Τέλος, κατόπιν εφαρμογής του πολλαπλασιαστικού συντελεστή 1,7³⁷ προκειμένου να προσδοθεί στο πρόστιμο αποτρεπτικό αποτέλεσμα, το ύψος του καθορίστηκε σε 121 626 710 ευρώ για τους κηρούς παραφίνης και σε 3 833 132 ευρώ για τον κηρό ακατέργαστης παραφίνης, ήτοι το συνολικό ποσό του προστίμου που επιβάλλεται στην προσφεύγουσα ανέρχεται σε 125 459 842 ευρώ.

111. Εν προκειμένω, προτείνω να επαναληφθούν τα στάδια του υπολογισμού του προστίμου λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν είναι νόμιμος ο καθορισμός της διάρκειας συμμετοχής της αναιρεσείουσας στη σύμπραξη η οποία αφορά την αγορά των κηρών παραφίνης. Δεδομένου ότι η διάρκεια της συμμετοχής της αναιρεσείουσας πρέπει να μειωθεί σε 11 έτη, 7 μήνες και 15 ημέρες, πρέπει να μειωθεί ο πολλαπλασιαστικός συντελεστής που εφαρμόζεται επί του ποσού που καθορίστηκε για την παράβαση (ήτοι του ποσού που συνδυάζει τη συνεκτίμηση της διάρκειας της

32 — Βλ. ιδίως Επιτροπή κατά Parker Hannifin Manufacturing και Parker-Hannifin (C-434/13 P, EU:C:2014:2456, σκέψεις 74 και 76 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

33 — Σκέψεις 561, 566 και 567 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

34 — Λαμβανομένης υπόψη της αξίας των ετήσιων πωλήσεων στις οικείες αγορές, η οποία αντιπροσώπευε ποσό τάξεως 31 133 865 ευρώ (εκ των οποίων 1 993 620 ευρώ για τον κηρό ακατέργαστης παραφίνης) [βλ. αιτιολογική σκέψη 640 και σκέψη 13 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τα ποσά αυτά ανέρχονται σε 5 245 244 ευρώ (στην αγορά κηρών παραφίνης) και 299 043 ευρώ (στην αγορά του κηρού ακατέργαστης παραφίνης) αντιστοίχως].

35 — Ήτοι ποσό ύψους 71 545 123 ευρώ.

36 — Ήτοι ποσό ύψους 1 952 750,79 ευρώ.

37 — Εφαρμοζόμενος σε κάθε ένα από τα ποσά, ο συντελεστής αυτός καταλήγει σε ποσά της τάξεως περίπου των 121 626 717,87 και 3 319 676,34 ευρώ. Εντούτοις, τα ποσά αυτά καθορίστηκαν σε 121 626 710 και 3 833 132 ευρώ αντιστοίχως.

παραβάσεως και του δικαιώματος εισόδου) και στην εν λόγω αγορά από 13,64 σε 12,62, όπερ οδηγεί σε ένα ενδιάμεσο ποσό της τάξεως περίπου των 66 194 974 ευρώ. Κατόπιν εφαρμογής του συντελεστή 1,7 προκειμένου να προσδοθεί αποτρεπτικό αποτέλεσμα, το ύψος του προστίμου πρέπει, βάσει των υπολογισμών μου, να μειωθεί περίπου στο ποσό των 112 531 456 ευρώ για τους κηρούς παραφίνης. Προσαυξανόμενο κατά το τελικό ποσό που καθορίστηκε για τον κηρό ακατέργαστης παραφίνης, ήτοι κατά 3 833 132 ευρώ, το συνολικό ύψος του προστίμου που επιβλήθηκε στην προσφεύγουσα πρέπει να καθοριστεί περίπου στο ποσό των 116 364 588 ευρώ.

112. Επομένως, προτείνω να καθοριστεί το ύψος του προστίμου που επιβλήθηκε στην αναιρεσείουσα στο στρογγυλεμένο ποσό των 116 364 588 ευρώ.

VII – Επί των δικαστικών εξόδων

113. Κατά το άρθρο 184, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, όταν η αίτηση αναιρέσεως είναι βάσιμη και το Δικαστήριο κρίνει το ίδιο οριστικά τη διαφορά, αποφαινεται επί των δικαστικών εξόδων.

114. Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, σε συνδυασμό με το άρθρο 184, παράγραφος 1, του ίδιου Κανονισμού, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα έξοδα, εφόσον υπήρχε σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Το άρθρο 138, παράγραφος 3, του εν λόγω Κανονισμού διευκρινίζει ότι, σε περίπτωση μερικής ήττας των διαδίκων, κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά έξοδά του. Ωστόσο, κατά την ίδια διάταξη, αν τούτο δικαιολογείται από τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, το Δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει ότι ένας διάδικος φέρει, πέραν των δικαστικών εξόδων του, και μέρος των εξόδων του αντιδίκου.

115. Εν προκειμένω, φρονώ, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως, ότι πρέπει, όσον αφορά τα έξοδα του πρώτου βαθμού δικαιοδοσίας, να κριθεί ότι η Total Raffinage Marketing θα φέρει τα οκτώ δέκατα των δικαστικών της εξόδων και τα οκτώ δέκατα των δικαστικών εξόδων της Επιτροπής. Η Επιτροπή θα φέρει τα δύο δέκατα των δικαστικών της εξόδων και τα δύο δέκατα των εξόδων της Total Raffinage Marketing.

116. Ως προς την παρούσα διαδικασία, προτείνω να καταδικαστεί κάθε διάδικος να φέρει τα δικά του έξοδα στα οποία υποβλήθηκε στο πλαίσιο της αναιρετικής διαδικασίας.

VIII – Πρόταση

117. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

- 1) Αναιρεί την απόφαση Total Raffinage Marketing κατά Επιτροπής (T-566/08, EU:T:2013:423), καθόσον το Γενικό Δικαστήριο πεπλανημένως απέκλεισε την παύση της συμμετοχής της αναιρεσείουσας μετά τις 12 Μαΐου 2004.
- 2) Ακυρώνει το άρθρο 1 της αποφάσεως C(2008) 5476 τελικό της Επιτροπής, της 1ης Οκτωβρίου 2008, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 81 [ΕΚ] και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ (υπόθεση COMP/39.181 — Κηροί κηροποιίας), καθόσον κάνει δεκτό ότι η αναιρεσείουσα συμμετείχε σε διαρκή συμφωνία και/ή εναρμονισμένη πρακτική στον τομέα των κηρών παραφίνης στην κοινή αγορά για την περίοδο από 12 Μαΐου 2004 έως 28 Απριλίου 2005.
- 3) Το ποσό του προστίμου που επιβλήθηκε στην Total Raffinage Marketing με το άρθρο 2 της αποφάσεως C(2008) 5476 τελικό καθορίζεται σε 116 364 588 ευρώ.

- 4) Όσον αφορά τα έξοδα του πρώτου βαθμού δικαιοδοσίας, η Total Raffinage Marketing φέρει τα οκτώ δέκατα των εξόδων της και τα οκτώ δέκατα των εξόδων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η Επιτροπή φέρει τα δύο δέκατα των δικαστικών της εξόδων και τα δύο δέκατα των εξόδων της Total Raffinage Marketing.
- 5) Έκαστος των διαδίκων φέρει τα δικά του έξοδα όσον αφορά την παρούσα ανααιρετική διαδικασία.